

Tyynne Aro muistelee

Perheeni historiaa ja vähän Järvenpäänkin

Ylioppilaskuva
vuodelta 1939

Kerron suvustani ja perheestäni, jotka ovat koko elämänsä asuneet täällä Järvenpäässä ja työllään ja elämällään osittain vaikuttaneet Järvenpään kehitykseen ja historiaan.

Isäni isä, Fredrik Samuel Gustafsson tuli Nurmijärveltä v. 1869 Tuusulaan ja Vanhankylän kartanoon, jossa hän tutustui samoihin aikoihin Mäntsälän Ohkolasta kartanoon tulleeseen mäkitupalaisen tyttären Maria Avilla Walleniukseen. Nuoret menivät naimisiin ja perustivat kotinsa Tuomalaan, Hosinummelle. Lapsia syntyi 8, joista yksi, vanhin, oli poika, isäni Frans Teodor Gustafsson. Muut olivat tyttöjä, heistä kolme nuorinta kuoli aivan pieninä. Äitini kertoman mukaan yksi lapsista oli syntynyt marjametsässä. Äiti Avillalla oli lapsi kainalossa metsästä palatessaan. Tytöt saivat ajan tapan hienot nimet: Maria Matilda, Ida Ottilia, Lydia Aleksandra, Hanna Siviä ja Olga Viktoria.

Kun isäni oli 13-vuotias, ryhtyi Samuel-vaari Westermarckin kartanon torppariksi Rotstenin torppaan, joka sijaitsi Loutinmäen länsirinteessä. Torpparilla oli paljon velvoitteita ja lapset joutuivat pienestä pitäen hoitamaan osuutensa. Pelloilla, heinäniitossa, haravoinnissa, viljankorjuussa, kaikessa työssä tehtiin muiden torppien väen kanssa kilpaa. Nykypäiviin saakka suvussamme on kulkenut senaikainen sanonta, että "kuulutaan Rotstenin työhulluun sakkiin".

Torpan tytöt avioituivat. Matilda löysi Tuomaalasta suon laidalta seppä Walter Westerdahlin. Lyldian mieheksi tuli Halikosta kotoisin oleva Toivo Virtanen, ja Petäjäviedeltä tullut Joonas Koskinen otti vaimokseen Hannan. Molemmat olivat rakennusalan miehiä ja suorittivat elämäntyönsä Tuusulassa ja Järvenpäässä. Toivo Virtanen urakoi mm. Järvenpään ensimmäisen kirkon. Muurauksessa oli mukana minun Eino-veljeni. Alttarin kaaren muuraustyö oli hänen tekemänsä ja hän oli siitä hyvin ylpeä, koska työ ei ollut helppo. Joonas Koskinen oli kirvesmies. Hänen aikaansaamistaan ovat monen rakennuksen puutyöt Järvenpäässä. Isän siskoista Ottilia ja Olga jäivät naimattomiksi. Olga-täti jäi torppaan vaaria hoitamaan. Avilla mummu oli kuollut jo kauan sitten, vuoden 1918 alussa, 66-vuotiaana. Ottilia pääsi jo 16-vuotiaana Westermarckin kartanoon piiksi ja sisäköksi. Hän ehti palvella siellä 23 vuotta.

Kun Suomen valtio osti Järvenpään kartanon maat ja Westermarckit muuttivat köyhtyneinä töältä pois, Ottilia palveli jonkin aikaa jollain Aminoffeilla Helsingissä, mutta muutti sitten Eero ja Saima Järnefelteille, jotka asuivat talvet Helsingissä ja kesät Järvenpäässä Suvirannassa.

Kului kymmenen vuotta. Olga-täti kuoli. Vaari jäi yksin Rotstenin torppaan. Kun hän ei suostunut vieraiisiin hoitajiin, teki Ottilia-täti mielestäni uskomattoman

uhrakseen. Hän jätti Helsingin mukavuudet ja palasi torppaan pimeään metsän keskelle, jossa joutui kaiken tekemään itse ja yksin, huolehtiakseen 86-vuotiaasta isästään. Kun vaari sitten kolmen vuoden kuluttua kuoli, palasi Otilia Suvirantaan muutamaksi vuodeksi palvelemaan Laura ja Erkki Kolehmainen. Otilia oli jonkin aikaa Järvenpään vanhin asukas. Hän kuoli 98-vuotiaana.

Isäni Frans Teodorin vaimo, siis äitini, Ida Cecilia Walden Pornaisten Halkiasta, oli sepän tytär. He avioituivat vuonna 1908. Heille syntyi 8 lasta, joista kaksi kuoli aivan pieninä. Kaikki lapset synnyttiin kotona. Vanha mummu Virtaska oli auttamassa. Äidin synnytykset olivat vaikeita. Minullakin kuulemma

torpassa sentään oli kaksi hevosta, eikä poika jäänyt kotiin töihin”. Isästä tuli vaihdemies. Tämän varsinaisen työn lisäksi hän opetteli suutarin ammatin, tekemään kenkiä. Hän aloitti myös oman talon rakentamisen rautatieaseman lähelle. Niillä tienoin on nykyisin kirjaston parkkipaikka. Isä oli kätevä käsistään. Hän veisti kaikki puiset työkalut itse. Ne olivat kauniita ja hyvinmallisia. Tiedän hänen tehneen myös reen ja useita veneitä.

Uuden kotitalon isä rakensi noin puolen kilometrin päähän rautatieasemasta Helsingin suuntaan, radan varteen. Samassa paikassa oli aikaisemmin valmistettu punaisia tiiliä. Tontilla oli tiiliuuni ja piha oli täynnä isoja kuoppia, joista savi oli käytetty ti-

Rothstenin torppa 1800-luvun lopulla (nykyisen Metsätien varrella). Sen viimeinen torppari oli Fredrik Gustafsson, joka tuli torppaan Tuomalan kylästä v. 1892.

oli napanuora kiertynyt kolme kertaa kaulan ympäri ja kasvoiltani olin ollut ihan tumma. Vasta kuopusta, Simoa auttoi maailmaan koulutettu kätilö, Toini Lampio, joka niihin aikoihin oli tullut kylään. Äitiä huvitti kovasti Toini Lampion iloisuus ja pirteys. Koska sauna oli lämmin, halusi kätilökin kylpeä. Nopeasti hän kipitti portaita parveen ja nosti jalkansa kattoon.

Vanhempani olivat erittäin työteliäitä ja ahkeria. Äitini leipoi kaiken leivän kotona: Isossa leipäunissa paistettiin peruna-, porkkana- ja lanttulaatikoita sekä puuroja. Yksi lehmä oli sodanjälkeiseen aikaan saakka. Se antoi joka kevät vasikan, jonka lihasta tehtiin mm. alatoopia. Joka kevät otettiin porsas. Syksyllä se säilöttiin ja suolista tehtiin ja paistettiin mustia makkaroita. Ja kuinka paljon tällaiselta perheeltä tuli likapyykkiä, jonka äiti pesi käsin!

Isä, torpparin poika, hakeutui jo hyvin nuorena Järvenpään asemalle töihin. Vaari oli pettynyt. ”kun

lien valmistukseen. Minä lienen syntynyt siinä talossa, koska varhaisin lapsuusmuistoni on keväältä 1923, jolloin seisoin vanhempieni ja naapurien kanssa ratapenkalla katselemissa, kun Lindroosin talo paloi radan toisella puolella.

Asuimme rautatien varrella. Sen ainoa alikäytävä oli aseman pohjoispuolella. Kun kansakoulut olivat vastakkaisella puolella, jouduttiin radan yli kulkemaan monta kertaa päivässä. Kouluissa ei 1920-30-luvulla vielä ollut kouluruokailua, joten juoksimme ruokatunnilla kotiin syömään. Radalla ”vekslasi” aina monta tavarajunaa. Niiden alta piti pujahtaa toiselle puolelle ja palatessa tehdä sama vaarallinen alitus uudelleen.

Kun muistelen lapsuuteni aikaisia rakennuksia ja niiden asukkaita, muistan pienen, keltaisen Virtasen mökin. Siitä seuraavassa talossa asemalle päin, asui pankinjohtaja Pekka Siimestö. Nyt sitä asusta-

Muurari Teodor Aron talo rautatien varressa nykyisen INVA:n oppilaitoksen kohdalla.

vat Aili ja Pekka Harjuvaara. Seuraavassa talossa on aikoinaan asunut Westermarckin kartanon peltori Lindroth. Siihen aikaan, kun minä kävin kansakoulua, oletan siinä asuneen Tuusulan seudun sähkölaitoksen johtajan Lindbergin.

Siitä lähtien, kun Esteri ja Veijo Kokkonen menivät naimisiin, tämä rakennus on ollut heidän kotinsa. Veijo Kokkonen kertoi, että remontoidessaan taloa he löysivät eteisen lattian alta Järvenpään kartanon vanhan muonamiesluettelon, johon oli merkitty miehet ja muonat. Sahankaaren toisella puolella asui merikapteenin leski, Emma Söderman. Hän oli jo vanha, mutta hänellä oli hyvin herttainen apulainen, Anna-täti, jolta me silloin tällöin saimme jotain hyvää. Heidä pihallaan kasvoi vihreitä pensaita, joissa kasvoi punaiseksi tulevia palloja. Ihmettelimme, mitä ne olivat ja miltä ne maistuivat. Pettymys oli suuri, kun maistelemisen aika tuli, kauniita, mutta ei hyviä. Ne olivat tomaatteja. Myöhemmin talo on tunnettu Merisen huvilana. Seuraavaksi oli Antosen kauppa, jonka jälkeen Lindroosin uusi rakennus ja tulipalossa säilynyt leipomorakennus. Väliillä oli tie ja sen jälkeen Perhelän osuuskauppa, sitten iso koivu, sen katveessa talo, jossa asui Heleniuksen mamma. Lopun rinteestä täyttivät rautatieläisille tehdyt asumukset.

Jos lähdetään Helsinkiin päin, tullaan pian Blixtin mäkeen. Sen harjalla on ruotusotilas Uhleniuksen torppa, jossa asui hänen leskensä Ida, "Blixtin liita". Hänellä oli yksi tytär, Rauha, ja neljä poikaa, joista tunsin kaksi, Sulon ja Alpon. Idalla oli iloinen ja valoisa luonne. Pojat olivat musikaalisia ja huumoria täynnä. Kun Blixtin mäeltä alkoi kaikua haitarin soitto ja laulu, tuntui ihan juhlalta. Poikia kuunnelllessaan pikku-veljeni Simo oppi Emma-valssin jo potalla istuessaan. Alpon poika on tunnettu musiikkimies Jani Uhlenius. Uhleniuksen jälkeen muis-

tan vielä muurari Laakson talon. Laakson poika Armas putosi armeijassa hevosen selästä ja halvaantui. Komea poika. Meidän isä lahjoitti hänelle viulunsa, kun meistä lapsista ei ollut soittajiksi.

Kerron vielä naapureistamme rautatien länsipuolella. Maasto laskee järvelle päin. Alapuolella oli matala, yksikerroksinen rakennus. Siinä asui Lönnqvistin perhe. Heillä oli hevonen, joten mies lienee ollut ajuri. Heillä oli tytär, Impi, joka avioitui Sipooseen. Heidän jälkeensä taloon muutti Sundell-niminen perhe jolla myös oli yksi tytär, kaunis Nina. Sisareni kävi heillä mielellään, kun siellä oli paljon kaunista tavaraa, jota välillä hänellekin lahjoitettiin. Sundellien jälkeen paikan osti Emil Bauer. Bauer aloitti liiketoimintansa tällä tontilla makeis-automaattien valmistuksella. Sitten hän laajensi sitä seppelenauha-, letti- ja kukkakoristenauhojen kutomisella ja lopuksi kangaskutomolla.

Muistelua nuoruuteni Järvenpäästä

Seuraava naapurimme Helsingin suuntaan oli sahanomistaja T. V. Harjuvaara. Rakennuksessa toimii nykyään englantilainen leikkikoulu. Harjuvaaran piha oli kaunis ja hyvin hoidettu, paljon marjapensaita ja omenapuita, kastelulammikko ja pieni mäennyppylä, jossa kasvoi mäntyjä. Se oli Paakkolanmäki ja samalla paikalla seisoivat myöhemmin Sibeliuksen patsas, ennen kuin se siirrettiin Järvenpääntalon pihaan. Korkeiden portaiden sivussa kasvoi suuria seljapensaita ja Huvilatielle johtavan tien molemmin puolin runkoruusuja, jotka talvisodan pakkaset palelluttivat samoin kuin omenapuutkin.

Harjuvaaran talon yläkerrassa oli Järvenpään puhelinkeskus. Sen hoitajan toimi Mimmi Holm. Hän oli tarmokas ja toimielias nainen. Hänestä on kirjoitettu paikkakunnan vanhoissa muistelmissa. Hän oli kiltti ja nähtävästi hän piti lapsista. Joskus me naapurin pikku työtöt veimme hänelle ratapenkeeseen viljeltyä kukkia tai vain paremman puutteessa edellisvuotisia kanervanvarpuja. Aina hän hienotunteisesti ilahtuneen näköisenä otti kimput vastaan ja aina me saimme palkaksi jotain hyvää. Muistan, että Järvenpään Yhteiskoulun kirjastossa oli paljon hänen lahjoittamiaan kirjoja. Ehkä hän paikkakunnalta pois muuttaessaan antoi niitä sinne. Köyhälle koululle ne olivat hyvään tarpeeseen. Kävin koulun kirjastossa usein. Muistan lukeneeni sieltä ainakin Leo Tolstoin kirjan Mistä ihmiset elävät.

Harjuvaaran jälkeinen talo, kaksikerroksinen puurakennus, kuului kirvesmies Mäkiselle. Mäkisen täti ompeli pojille kouluvaatteita. Meidän poikia harmitti, kun niiden puntit ulottuivat polven alapuolelle. Piti olla kasvunvara. Heillä oli kaksi poikaa, Eino ja Yrjö ja tyttö, Pirkko. Eino oli fiksu ja näppärä käsitään. Hän oli korkeintaan 15-vuotias, kun hän

vuonna 1928 teki meille kidekone-radion. Onnellisina me lapset kuuntelimme Markus-sedän lastentunteja. Kilpailu oli kova siitä, kuka kulloinkin sai sitä kuunnella, kun perhe oli iso ja kuulokkeita oli vain yhdet.

Meidän pihastamme keskustaan päin seuraavalla tontilla asui perheineen Matti Uusitalo. Hän oli Westermarckin palveluksessa maanmittarina, metsänhoitajana ja paljon muuna. Perheessä oli kaksi poikaa, Erkki ja Heimo, sekä tytär Helvi. Kerran sattui hauska tapaus: Kylän keskustassa oli hautajaiset, luultavasti Jokivuorella. Sieltä kuului virren veisuuta. Uusitalo oli leikkaamassa poikien hiuksia, ja hän oli sijoittanut pihalle peräkkäin tuolit, joilla pojat istuivat. Leikatessaan hänellä oli kädet vaakatasossa niin kuin kuoron johtajalla ja veisuu kuului juuri siitä suunnasta. Pieni Eero-veljeni juoksi äidin luokse ja huusi: "Äiti, äiti tule katsomaan, kun Uusitalon setä opettaa poikiansa laulamaan!"

Uusitalon jälkeen oli Huvilatien, nykyisen Mannilatien, varrella vielä yksi iso rakennus. Muutama vuosi sitten käytiin Keski-Uusimaan palstoilla keskustelua siitä, mikä ja missä oli Järvenpään ensimmäinen elokuvateatteri. Se oli tässä rakennuksessa ja vastapäätä sitä oli tien toisella puolella Nuotion huonekalu- ja ruumisarkkuliike. Teatterin nimeä en muista, mutta siinä toimi myös Kanykoffin turkistehdas, tai ainakin perhe asui siinä. Eräänä yönä talo paloi maan tasalle. Muistan, kuinka pelkäsimme, kun tuuli toi koko ajan palavaa paperia ja muita aineita meidän talomme yli.

Haluan kertoa vielä läheisyydestä naapurien kesken. Kun vanhin veljeni, Vilho, sairastui keuhkotautiin 17-18 -vuotiaana ja joutui olemaan paljon parantoloissa, pikku-veljeni Simo nähtävästi kaipasi häntä, koska hän aina äidin leipoessa tahtoi leipoa Vilholle pullia. Kerran Vilholta tuli kortti, joka kuvasi merta ja taivasta, taivaalla iso risti. Simo katseli korttia, ei osannut vielä lukea mutta teki oman johtopäätöksensä. Kiireesti hän juoksi Uusitalon keittiöön, istui tuolille ja sanoi tädille vakavasti: "Nyt se meidän Vilho on sitten kuollut". Yhtä kiireesti Uusitalon mamma juoksi meidän äidin luokse surun osanottoon. Onneksi asia ei ollut niin. Kortti oli jonkin uskonnollisen yhdistyksen julkaisema. Jos Simolla pienenä oli vain yksi karkki tai muu hyvä pala, hän saattoi antaa siitä puolet minulle, vain minulle, sanoen "hyvä antaa vähästäkin, paha ei paljostakaan". Tätä lausetta olemme hymy huulilla toistaneet läpi vuosikymmenten aina silloin tällöin.

Pienenä, ehkä 7-8 vuotiaana, olin joulun tienoissa käärinyt pieniä paketteja veljilleni lahjaksi. Uusitalon Heimo oli meillä, kun pojat avasivat pakettinsa. Kun heillä ei ollut minulle mitään, taisin näyttää vähän apealta. Heimo meni kotiinsa, kääri omat vesi-

värinsä pakettiin ja toi ne minulle. Paha mieli hälveni, eikä kiltin naapurinpojan hyvä tahto koskaan unohtunut.

Vähän koulusta

Yläkansakoulun ensimmäisenä syksynä luokkani opettajana oli Maija Pohjanpalo. Kun hän sinä syksynä jäi eläkkeelle ja muutti pois, hän lahjoitti meille oppilailleen suuren määrän postikortteja, joita hän vuosikymmenten aikana oli saanut. Me olimme niistä hyvin iloisia. Eihän siihen aikaan, 1920-luvulla, vielä paljon kortteja ollut. Maija Pohjanpalo oli hieno opettaja. Hän ei milloinkaan lyönyt oppilaita karttakepillä sormille niin kuin jotkut muut opettajat. Kun hän johonkuhun pojannaskaliin kiukustui, hän otti pojan korvannipukasta kiinni, ravisti vähän ja sanoi: "Sinä viheliäinen".

En tunne koulujen nykyistä käsityön opetusta. Kansakoulussa saimme tottua ompelukoneen käyttöön. Ompelimme ainakin esiliinoja, tynnyliinoja, jotka myös nimikoimme, ja kudoimme pitkävartisia sukkaa. Pojilla oli isojakin töitä. Opettaja Vilho Kilpinen oli hyvä puutyön ohjaaja. Eino-veljeni esimerkiksi teki viimeisellä luokalla, 11-vuotiaana, puisen sohvan. Se on vieläkin keittiössäni. 72 vuoden käytön jälkeen se ei hutive eikä tutise, eikä sitä ole tarvinnut koskaan korjata.

Ollessani yläkansakoulun kolmannella luokalla tuli kouluun maatalouskerho-neuvoja. Hän kehotti oppilaita ottamaan hoitoonsa viljelypalstoja. Hän kävi opastamassa pitkin kesää. Monet ottivat, minäkin sain kotiperunapellosta aarin verran. Kerhoneuvoja kävi monta kertaa kesässä tarkistamassa, miten palsta oli hoidettu ja kasvit kasvaneet.

Jokaisella kerholaisella oli pieni kirja, johon hän merkitsi tulokset. Työtä siinä oli, mutta kevääseen saakka riitti kodin ruokapöytään porkkanoita, punajuuria, lanttuja, kaalia ja kurkkuja. Tämä harrastus on minulla jatkunut koko elämäni ajan ja varmaan monella silloisella luokkatoverillakin.

Koulussa oli puulämmitys. Kaikissa luokkahuoneissa oli korkea uuni. Koulutuntien jälkeen piti järjestäjien kantaa seuraavana aamuna tarvittavat puut puuvajasta luokkahuoneisiin. En muista, kuka aamuisin hoiti lämmityksen.

Toistakymmentä vuotta sitten televisiossa kerrottiin Katajanokan koulun erikoisesta opetusohjelmasta. Lapset vietiin merenrantaan. Heillä oli omatekoiset haavit, jotka työnnettiin veteen. Sitten kaikki, mitä haaviin merestä tuli, tutkittiin. Soitin silloin koulutoverilleni Erkki Järviselle ja muistelimme, millainen meidän koulumme, Järvenpään Yhteiskoulu, 30-lu-

vulla oli: Kun tytöillä alaluokilla oli käsitöitä ja keskiluokilla 4 tuntia viikossa kotitaloutta, oli pojilla niinä tunteina sovellettua luonnontietoa. Se käsitti geologiaa, maanmittausta ja viitoitusta, karttapiirustusten perusteita harjoitustehtäviä suorittaen, puiden korkeuden arvioimista, meteorologia-havaintoja ja niihin perustavia laskelmia, fysikaalisia analyysejä ja paljon päässälaskua, opintoretkeä Kotitalousopettajaopiston ja Paloheimon puutarhoihin ja paikkakunnan teollisuuslaitoksiin. Yläluokilla meillä kaikilla oli filosofian sijasta talousmaantiedettä ja puutarhaoppia. Pojilla kuului olleen myöhemmin yliopiston maantieteellisessä tiedekunnassa helpoa, kun asioita oli pohjustettu näin aikaisemmin. Rehtori Raevuorella olikin koulun mainostekstinä: "Maaseudun huomiota ansaitsee Järvenpään Yhteiskoulu". Oppilaita oli sitten ympäri Suomea, kaukaakin.

Toinen merkittävä ja erikoinen opetusaine oli pikakirjoitus. Se oli neljännellä ja viidennellä luokalla pakollinen ja kuudennella ja seitsemännellä vapaaehtoinen. Muutamia oppilaista saavuttivat jo liikepikakirjoittajan todistuksen eli 60 sanaa minuutissa. Esimerkiksi minun aamunavauksissa, ne olivat silloin aamuhartauksia, luokkatoverini, Aure Saari, kirjoitti uskonnon maisteri Eva Backmanin puheet pikakirjoituksella muistiin. Rehtori Raevuori toimi eduskunnan pikakirjoittajana täysistunnoissa. Koulussa hänen piti opetuksen ja johtamisen lisäksi hoitaa toimistotyöt. Lopetettuani keväällä -38 opiskeluni hän pyysi minut avukseen koulun kansliaan. Palkkani hän maksoi omasta palkastaan. Näin meni syyslukukausi. Kevätlukukaudella hän lähetti minut konekirjoituskouluun Helsinkiin. Hän osti koululle kolme vanhaan kirjoituskonetta. Minusta tuli kesän ajaksi konekirjoituksen opettaja. Koneet olivat koko kesän käytössä ja minulla työtä. Kurssit olivat maksullisia, joten koululle tuli tuloja. Syksyllä jatkettiin kansliassa, kunnes marraskuussa -39 syttyi talvisota. Kun sodan päättymisestä ei ollut tietoa, rehtori antoi minulle vapauden etsiä itselleni toisen työpaikan.

Opettajat olivat nuoria ja innokkaita. He antoivat vapaaehtoisesti paljon ilmaisia matematiikan ja kielten tunteja kotonaan iltaisin. Koulu pärjäsiikin hyvin ylioppilaskirjoituksissa sitten, kun niiden aika kouluamme tuli. Koululla oli joka vuosi urheilukilpailut Keravan yhteiskoulun kanssa. Keravan joukkueeseen kuuluivat mm. sittemmin kuuluisiksi tulleet Niilo Tarvajärvi ja Topi Sariola.

Viidennellä luokalla sekä lukiovuosina kuuluin koulun vapaaehtoiseen lausuntakerhoon. Se kokoon-tui suomen kielen maisteri Kauko Heikkilän kodissa tiistai-iltaisin. Rouva Sylvi Heikkilä oli innokkaasti mukana. Kerhoon kuului myös Marjatta Mikkola, josta myöhemmin tuli kuuluisa lastenkirjailija Marjatta Kurenieniemi. Kerhoillan ohjelmassa jokainen

vuorollaan esitti itse valitsemansa ja harjoittelemansa runon. Sitten runon sisältö käsiteltiin ja esitys arvosteltiin. Lopuksi meille tarjottiin teetä hunajan ja leivonnaisten kera. Kerhoon kuului kymmenkunta aktiivista jäsentä. Illat olivat hyvin mieluisia ja mielenkiintoisia. Olen aina pitänyt runoista. Kansakoulussa opettaja pyysi minut korokkeelle lukemaan runon "Pohjanmaa", jonka on kirjoittanut V.A. Koskenniemi. Siitä se rakkaus alkoi. Kerran eräessä luokkakokouksessa luokkatoverini Martti Laiho kysyi minulta: "Vieläkö sä lausut runoja?" Minä vastasin: "Kyllä, lauantai-iltaisin saunan parvessa". Siellä tosiaan joku vanha runo vuosien takaa saattaa nousta mieleen ja muistan sen ulkoa.

Kaksi miellyttävää muistoa vielä kouluajoilta

Professori E.N. Setälä oli keväällä 1930 perustanut Suomen suvun instituutin Setälään. Pari luokkatoveriani kansakoulusta sai sieltä heti syksyllä työpaikan. Heidän työhönsä kuului eri teoksista valittujen otteiden leikkaaminen, liimaaminen ja järjestäminen suomalais-ugrilaista sanakirjaa varten. He asuivat Setälässä. Kun toinen näistä tytöistä oli varhaislapsuudesta asti ollut minun hyvä ystäväni, olin minäkin usein vapaa-aikoina siellä. Keväisin polskimme järvessä jäiden seassa. Eräänä syksynä pääsin mukaan sadonkorjuujuhlaan, jota vietettiin jossain tilan rakennuksessa. Siellä tanssittiin ja leikittiin piirileikkejä. Professori Setäläkin oli jonkin aikaa juhlassa mukana. Satuini kai olemaan hänen lähellään, koska hän pyysi minut parikseen yhteen piirileikkiin. Olin yllättynyt ja äärettömän iloinen.

E.N. Setälä kuoli yllättäen talvella 1935. Me Järvenpään koululaiset muodostimme pitkän kunniakujan reitille, jota pitkin hänen arkkunsa kuljetettiin kotiaan Helsinkiin siunattavaksi. Tutkimuslaitos Suomen suku siirrettiin Helsinkiin.

Sairas isoveljeni Vilho kävi terveimpinä kausinaan metsällä. Pikkuveljeni Simo oli reipas poika ja keran hän meni Sibeliukselle myymään jotain lintua tai jänistä. Siellä ostettiin ja luvattiin ostaa kaikki tämän laatuinen riista, minkä Vilho pystyy hankkimaan. Simo tuli niin rohkeaksi, että kun hänellä kouluaikana oli jokin rahankeräyslista, hän aina meni myös Sibeliukselle. Kyllä siellä keräyksiin osallistuttiin.

Vilho metsästi myös oravia. Niiden turkkien myynnistä hän sai vähän tuloja. Meillä oli siihen aikaan Kalle-niminen kissa. Se oli niin tarkka, että kun Vilho otti kiväärin seinältä, Kalle ampaisi hänen peräänsä lähimetsään metsästäjän. Se tiesi saavansa nyljettäessä oravan ruhon. Kerran meillä oli myös myykkä kissa. Se ei naukumalla pystynyt ilmaise-

maan itseään. Kun se ulkona ollessaan halusi sisään, se kiipesi ikkunan vuorilaudalta riippumaan ja katseli sisään. Tiesimme mennä avaamaan sille oven.

Minua pari vuotta vanhempi veljeni Eino oli meistä vilkkain ja elämänhaluisin. Kun äiti joskus katsoi olevan aihetta kurinpitoon ja lähetti Einon hakemaan vitsan, poika sen nöyrästi haki. Vitsan äidille antaessaan hän kiireesti pyysi: "Äiti kiltti, anna anteeksi". Taisi näin jäädä monet vitsat saamatta. Vanhempi veli, Vilho, lähti kyllä hakemaan vitsaa, mutta palasi vasta keskiyöllä, kun kaikki jo nukkui. Einon värikkästä lapsuudesta on paljon juttuja. Rautatien varrella asuessamme ratapenkereen erotti rautatiestä iso oja, jonka ylitse vei pari keinuva lankkua. Eino oli perin pieni, kun hän kerran karkasi pihasta kävelemään tälle lankulle ja putosi ojaan. Pää savessa ja yltä päältä kurassa hän kömpi tai autettiin sieltä ylös. Koko ajan hän hoki jotain aata poloa. Mutta kun hän oli turvallisesti penkereellä, tuli selvästi: "aatana polovettä". Pieni mies oli vihainen. Kun isän isä, Samuel-vaari, oli tullut meille, oli pieni mies mennyt sängyn alle ja laulaa loilottanut: "Samuli soitti sarvee, kaikki likat parveen. Parvi rupes palamaan, Samuli likkoja halamaan".

Veljet sanoivat minua Tykiksi

Meillä oli keittiössä leveä sänky. Eräänä iltapäivänä Eino makaili siinä, kun ovelta kuului koputus. Eino luuli, että oven takana olin minä ja huusi kovaa: "Paska Tykki, tuu sisään vaan, mitäs siellä koputtele". Ovi aikeni ja sieltä tuli opettaja Kilpinen, hänen opettajansa. Sängyn vieressä oli avoin ikkuna. Vikkelästi poika livahti siitä ulos. Eino kehittyi varhain. Kun hän 14-vuotiaana oli miesten töissä lastaamassa lautoja taapeleihin Harjuvaaran sahalla, tulivat kuvaan myös aikamiesten tavat, tupakanpolto ja tansseissa käynti, jossain vaiheessa myös alkoholi. Mutta monena talvena hän oli ainoa, joka toi perheeseen palkkarahoja.

Lapsuudenkodissa me lauloimme paljon. Lukuunottamatta äitiä ja Vilhoa meillä kaikilla oli hyvä lauluaani. Miehuusvuosien aikana Eino joskus innostui laulamaan armeijan aikaisia lauluja ja marsseja, erikoisen kauniisti myös siellä laulettuja virsiä. Sisareni Impi saattoi istua keinu-uoliin, ottaa laulukirjan ja laulaa sen kannesta kanteen. Joskus oli jokin jännä romaani, jota kaikki halusivat lukea yhtä aikaa. Se, jolla kirja kulloinkin oli, piilotti sen poissaolonsa ajaksi, jotta saisi sen heti palattuaan haltuunsa. Kerran kiistakapulana oli hyvin paksu, jännittävä opus, jonka Eino otti mukaansa ulkovesaankin. Sitten hän piilotti sen niin ovelasti, että me toiset emme löytäneet, vaikka kuinka etsimme. Hän oli keksinyt laittaa sen yläkerran paistinuuniin.

Palaan vielä meidän isään, Frans Teodor Gustafsoniin. Luultavasti jo nuorena miehenä hän on ottanut nimekseen Aro. Äidin kertoman mukaan isä oli avioliiton alkuvuosina iloinen ja hyväntuulinen, temmelsi ja hassutteli lasten kanssa. Sitten alkoi punakapina. Äiti kertoi isän olleen eräänä päivänä radan varrella sijainneessa nahkuriliikkeessä ja tulleen sieltä kainalossaan iso käärö nahkoja kengäntekoa varten. Punaisten juna seisoj radalla. Isällä ei ilmeisesti ollut ollut aikomusta nousta siihen. Jostain syystä hän on sinne joutunut ja joutui sitten myös Suomenlinnaan. En tiedä, kuinka kauan hän siellä oli, mutta kotiin päästyään hän oli vuosikauusia hyvin sairas mies.

Suomenlinnasta päästyään isän piti suunnitella elämä uudestaan. Hän oli ollut vaihdemies, mutta VR:n palvelukseen ei kaartilaisia otettu takaisin. Isä opetteli muurarin ammatin. Useat lähiseudun tiilinvetoista ovat isän käsialaa. Hän oli mukana myös joidenkin Järvenpään tehdasrakennusten muurauksissa. Itse hän urakoi ainakin Vihtori Lehtosen liikerakennuksen kiviosan, jossa Järvenpään posti toimi monta vuotta. Mutta enemmän isä oli keskittynyt sisämuuraukseen, savuhormistojen, hellojen, pysty-uunien ja kaakeliuunien tekoon. Hän opetti tämän ammatin vanhemmille pojilleen ja monelle muulle nuorelle miehelle, jotka ensin olivat hänellä apupoikina.

Naapurissa silkkitehdas menestyi ja laajeni. Se tarvisi tilaa värjäämölle ja laitosmiesten asunnoille. Pitkään johtaja Emil Bauer esitti isälle tonttimme ostotarjouksia. Lopulta vuonna 1933 isä möi radan varrella olleen kotimme kiinteistöt silkkitehdaille. Kolmannen omakotitalonsa isä rakensi Kytötien varrelle, noin kilometrin päähän rautatieasemasta. Rakennus on nyt 64 vuotta vanha, mutta pihalla kukkivat ja tuottavat hedelmää isän istuttamat omenapuit ja vuoristokarviaismarja-pensaat.

Niin pitkälle kuin muistan, isä oli aina illat ja vapaajat kotona. Hän ei kulkenut kokouksissa, ei ravintoloissa eikä kuppiloissa, ei myöskään Alkossa. Jos alkoholia oli päässä tai taskussa, oli se joutunut sinne jonkun työkaverin tarjoamana tai myymänä. Isän toimissa arvostan suuresti sitä, että hän otti meille lapsilleen henkivakuutukset, kun vielä olimme hyvin nuoria. Niiden maksut siirtyivät meille sitten kun aloimme itse ansaita tuloja. Meidän kotikasvatuksemme oli vapaamielinen. Tiesimme, että ei pitänyt kovaa kokeneena Mannerheimista, mutta meitä ei painostettu mihinkään. Kotona ei puhuttu politiikkaa. Me saimme kasvaa ihan omien mieltymystemme mukaan. Saatamme olla erilaisia, mutta hyväksymme toisemme sellaisina kuin kukin meistä on. Olen siitä hyvinkiitollinen.